

שמעתא עמיקתא

גליון תרס"א | פרשת כי תצא | תשפ"ה | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תוכב"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א

מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

חולה מסוכן המסרב לקבל טיפול האם מטפלים בו שלא לרצונו

א. חובה להתרחק ולהציל עצמו מסכנה. ב. אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש. ג. להציל חברו מסכנה. ד. כשחברו פשע. ה. לכפות עליו שיציל עצמו משום עשה ד"ונשמרתם". ו. להצילו בכפייה משום לאו ד"לא תעמוד". ז. מסרב כדי למנוע חילול שבת או שלא לאכול ביוה"כ. ח. מסרב מחמת יסורים ועיונים.

א. **חובה להתרחק ולהציל עצמו מסכנה**

מבואר בש"ס **ברכות** (לב): שעל אדם להתרחק מהסכנה דכתיב (דברים פ"ד פס' ט) **"רק השמר לך ושמור נפשך"** (וכתיב (שם פס' טו) **"ונשמרתם מאד לנפשותיכם"**. ועי' **ברמב"ם** (רוצה פי"א ה"ד) שכת' "כל מכשול שיש בו סכ"ן מ"ע להסירו ולהשמר ממנו כו' שנא' השמר לך ושמור נפשך, ואם לא הסיר ביטל מ"ע וכו'" וכן פסק **השו"ע** (ח"ומ"ם סי' תכז סעי' ח). ועי' בגדר חיוב זה בגליונות פ"ח וק"י.

ובינא (פד): איתא שחובה להציל עצמו מסכנה אפי' במקום איסור (שאינם בכלל ייהרג ואל יעבור) דכתיב "יוחי בהם". וכן הוא ב**שו"ע** (סי' שכב סעי' א) ו**במ"ב** (שם). ושנינו ב**ב"ק** (פה) "ורפא ירפא" (שמות פכ"א פס' יט), מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות. וכ"כ **הטשו"ע** (יו"ד רס"י ש"ה) שנתנה התורה רשות לרופא לרפאות, ומצוה היא. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליונות ק"י, ת"ט ותקפ"ב.

ב. **אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש**

ובמקום שאינו מתרחק מהסכנה מלבד איסורים הנ"ל, י"ל דעובר נמי על "אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש" (בראשית פ"ט פס' ה), דאיתא **במדרש רבה** (בראשית פרשה לד) "אך את דמכם וגו'", להביא את החונק עצמו כו', ע"כ. וכן הוא ב**ב"ק** (צא):. ועי' **בר"ן** (שבועות י' בריית ד"ה מלקין אותו) שכתב שהממית עצמו עובר על דברי תורה ממש דמקרא מלא דבר הכתוב ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, א"י מהשמר לך ושמור נפשך מאד, עיי"ש. והביאו **הב"י** (יו"ד סי' רלו).

וכן משמע מהרמ"ה דלחלף אות' ז' דהמסכן א"ע ואינו מציל א"ע מפני חולי עובר על איסור זה. **והשו"מ** (תנן סס"י קכב ד"ה והנה בהיות) כתי' שהעושה דבר שיש בו סכנה ממש (ולא חשש מחמת מיעוט רחוק שאסור מדרבנן), הוא בכלל מהאעלי"ד שאין לו חלק לעוה"ב. וכן נקט **המרחשת** (ח"א ס"כ א אות ה ד"ה אולם) ע"פ הר"ן. אלא שנקט דהאי דרשא דאך את דמכם הוי אסמכתא והא דהשמר לך הוי מה"ית. אבל **ברמב"ן** (מלחמה ח' סנהדרין יז: בריית ד"ה אמר הכותב) משמע שהוא מה"ית.

ובתשובות והנהגות (ח"א סי' תתפ) כתי' שאשה שיש חשש סכנה בעיבור ורוצה להסתכן לא נקרא מאעלי"ד, שזהו דוקא היכא שמוזלזל בנפשו ולא מכיר ערך החיים, והכא הוא צורך גדול דהרי חייה אינם חיים בלא בנים. והביאו **התורת היותלדת** (עמ' תט אות ג ובהנה"ש) וכתב שכן פסק נמי גאון אחד. ועי' משי"כ **בשמעתא עמיקתא** גליון תקל"ח בגדר איסור דאך את דמכם אדרוש. ולפני"ז היכן שנמנע מלהשתדל למנון עצמו מחמת חשש שינוק כגון בדרכו לחדר מוגן וכדו' ודאי אינו עובר על איסור זה.

ג. **להציל חברו מסכנה**

ומבואר ב**סנהדרין** (עג) דחייב אדם להציל את חברו מסכנה אף אם יש טרחא או הוצאת ממון בדבר משום "לא תעמוד על דם רע". וכן פסקו **הטשו"ע** (ח"ומ"ם סי' תכז). ועיי"ש ב**סנהדרין ובשו"ע** (יו"ד סי' שלו סעי' ב) שיש בזה נמי משום מ"ע ד"והשבותו".

וככתו **ההגהות מיי'** (דפוס קושטא שם) **דהירושלמי** מסיק דאפי' להכניס עצמו בספק סכנה מחויב כדי להציל את חברו. וביאר **הב"י** (ח"ומ"ם סי' תכז) להדינן מפני שהחל דאי והוא ב' ספק. ועי' בב"ח (שם) שהביא דברי ההגהות, ומשמע דס"ל כוותיה.

אלא דעי' **בסמ"ע** (סי' כ) שכת' שהפוסקים השיטות דברי ההגהות משום דלא קיי"ל כן. וכן פסק **הפת"ש** (סי' ק סעי' א) ו**הביא מהאגודות אזור** (דרוש"ף דף לה:) דס"ל כן כי חיינו קודמין כדאיתא **בב"מ** (שם). וכן **בא"ר** (סי' שכט אות ח) צידד ע"פ האו"ה כדדרשנין "וחי אחיך עמך". וכן פסק **במ"ב** (שם סי' ק"ט) דעדיף ספיקו ידידה מודאי דחברו. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון רל"ו.

ד. **כשחברו פשע**

ויעוי' **בכלל חמדה** (כי תצא אות ו' סי' ק עמ' קצ) שכת' דאע"פ שאבידה מדעת בממון אין מצוה להשיב, מ"מ אבידת גופו אם טבע בים מדעתו ונתהר רוצה להציל א"ע בודאי יש חיוב להצילו. ועיי"ש בשם **מהר"ם מרוטנברג** (סי' לט) שמצוה להציל את המאבד עצמו לדעת. ובשם **הרביד הזהב** שפירש שחייבים להצילו דאמרינן שודאי מחמת שיעמום עושה כן ולא הוה בכלל מאעלי"ד.

והברכ"י (סי' שא אות ח) כתי' שמי שבכעסו שתה סם המות מצוה אף לחלל שבת להצילו. **והחלקת יעקב** (או"ח סי' קנה) נקט שחייבים להצילו. וכן דעת **האג"מ** (יו"ד ח"ג סי' צ, או"ח ח"א סי' קכו ויו"ד ח"ב סי' קעד ענף א) **והגרש"א זצ"ל** (חשקיו חמד סנהדרין עג). ודלא **כהחכמת שלמה** (רס"י ע"ט) שאם פשע בעצמו לא מחללין עליו השבת. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון תנ"ז בדין קדימה בהצלה בכה"ג.

ה. **לכפות עליו שיציל עצמו משום עשה ד"ונשמרתם"**

ואף אם חברו נמנע מלהציל את עצמו נ"ר דחייבים להצילו אף בעל כרחו משום ערבות, דהרי בזה שנמנע מלהציל א"ע עובר על "ונשמרתם", ואיתא ב**ברכות** (יט): המוצא כלאים בבגדו פושטו אפי' בשוק שנא' (משלי פכ"א פס' ל) אין חכמה ואין עצה ואין תבונה לגדל ה' כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב. ועפ"י פסק **הרמב"ם** (כלאים פ"י הכ"ט) שהרואה כלאים של תורה על חבריו אפילו היה מחלץ בשוק קופץ לו וקורעו עליו מיד, ואפי' היה רבו שלמדו חכמה, ע"כ. וכן פסק **השו"ע** (יו"ד סי' שג סעי' א).

ויעוי' **בסוטה** (זא) שאמרו שכל ישראל ערבים זה לזה, וכת' **הרא"ש** (ברכות פ"ג סי' יג) דעל כן עלינו **להציל את השני מן העון** ולפטרו מן המצות. וכן פסק **המ"ב** (סי' קס"ד סי' צב). וא"כ בגוונא שמי משום "ונשמרתם" דנמצא עובר על איסור עשה י"ל דחייב להפרישו, אלא דאכתי לא מבואר שמכח ערבות יש אף לכפותו נגד רצונו כגון להאכילו בעל כרחו וכדו'.

ואיתא ב**כתובות** (נפ) אמר ליה רב כהנא לרב פפא לדידך דאמרת פריעת בעל חוב מצוה אמר לא ניחא לי דאעביד מצוה מאי, אמר ליה תנינא במצות עשה כגון שאומרים לו עשה סוכה ואינו עושה לולב ואינו נוטל מכין אותו עד שתצא נפשו, ע"כ.

ועי' **בנתיבות** (סי' ג ביאורים סס"י א) שהוכיח **מב"ק** (כח) דאמרו גבי נרצע שכלו ימיו, דיכול רבו להכותו כדי להפרישו מאיסור שפחה, שכל אדם מצווה להפריש חבריו מאיסור אפי' מי שאינו בכלל ב"ד, וע"כ אם אינו עושה סוכה כו' מכה אותו עד שיצא נפשו. וכן דעת **הקצות** (סי' ג סי' א סי' א ומשובב שם), אלא שלדעתו כ"ז להפרישו מאיסור כגון הא דנרצע וכדו', אבל לכופו לקיים מ"ע כגון מי שאינו עושה סוכה לא צריך ב"ד דוקא, דב"ד בעי אעישוי וכדמוכח ב**גיטין** (נח) דבעינן ב"ד לכפותו לתת גט אע"פ שניתנתו הוא מצוה.

אולם **הנתיבות** (שם) לא ס"ל חילוק הנ"ל, וכן דעת **האמרי בינה** (ד"יינים סי' ט ד"ה והנה במקום) ו**האו"ש** (ממרים פ"ד ה"א). ולמעשה פסק **האג"מ** (אה"ע ח"ד סי' סא אות ב ד"ה אבל הא תמוה) שמחוייבין להפריש גדול העובר עבירה, ואף להכותו רשאין וגם מחוייבין כדי להפריש לאדם מן העבירה כמפורש ב**ב"ק** (כח) לענין נרצע ואיפסק **בשו"ע** (ח"ומ"ם סי' תכא סעי' יג) אף ביחיד רשאין זה דין

דוקא דעל ב"ד אלא על כל או"ח להפריש מחוייב מאיסורא, ע"כ. ובזמננו אין ידינו תקיפה וע"כ נ"ר שדין זה אינו נוהג בזמננו. ועי' עוד מש"כ בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון קי"ב. ומי"מ נפ"מ בני"ד דעושה להצילו מסכנה. ואף **הקצות** י"ל דיידה בני"ד כי נראי דבכה"ג אינו בכלל ביטול קיום מ"ע אלא גדר איסור עשה כי נמצא עתה מסתכן בידים (משא"כ במש"כ הרמב"ם שמי שאינו מסלק דבר העלול לחזיק דמבטל מ"ע). בפרט לפי המבואר לעיל ד"א דבכה"ג עובר נמי על "אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש".

ו. **להצילו בכפייה משום לאו ד"לא תעמוד"**

וכמכ"י יש לדון דבלא"ה חייבים להציל אף בכה"ג משום לאו ד"לא תעמוד", ד"י"ל שהחיוב בעל האדם הוא אף בע"כ של חברו. והנה מצוינו לרדב"י (ח"ד סי' סה) שכת' במי שמדוהו שצריך לחלל עליו את השבת והוא אינו רוצה שיתחלל שבת בשבילו מפני חסידות. וכת' ע"ז דאניו רואה במעשהו ח' שום חסידות אלא איבוד נשמה, הילכך **מלעיטין אותו בע"כ או כופין אותו לעשות מה**

שאמדוהו והשואל הרי זה שופך דמים ופשוט הוא, ע"כ. ועי' **בשו"ע** (סי' שכב סעי' ה) שכת' שכל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה, אע"פ שהוא על הבשר מבחוץ, מחללין עליו את השבת ואם רופא א' אומר צריך, ורופא א' אומר אינו צריך, מחללין כו'.

וכת' ע"ז **המ"א** (סי' ק) ע"פ **הרדב"ז** שאם לא רצה החולה לקבל התרופה כופין אותו. וביאר **הפמ"ג** (שם) דחסידות של שטות הוא, ורחמנא אמר (דברים ד, ט) **ונשמרתם מאד לנפשותיכם**. וכן הובאו דברי הרדב"ז ב**פתי"ש** (יו"ד סי' קנה סי' קד).

והמטה אפרים (סי' טח אות טו) כתי' שאם החולה אינו רוצה לאכול ביוה"כ בשבת"ש של שטות הוא וע"ז נאמר ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש ואל תהיה צדיק הרבה, ולכן אין לשמוע לו ומאכילין אותו בע"כ, ע"כ.

פניני הלכה

האם בני ספרד נהגו לחשוש לצוואות רב יהודה החסיד (ב)

א. כתב בצוואות ר' יהודה החסיד (צוואה ל"ה) לא יעשה תבירו סנדק לשני בניו אלא א"כ מת אחד. והובא **ברמ"א** יו"ד סי' רס"ה סי"א.

אולם **בשלחן גבוה** (יו"ד סי' רס"ה סי"ק מ"ה) כתב דלענין מעשה לא נהגו כן במקומותינו, אלא להיות סנדק לכמה בנים לבעל ברית אחד, וכן עשיתי מעשה בעצמי, שאני הייתי סנדק לשני אחיי, ולשני בני אחיי השם ישמרם.

ובבית דוד (לגריי"ד משאלונקי זצ"ל - ריש סי' רס"ה) כתב דהנחה בצוולוניק להיות סנדק הרבה פעמים מבעל ברית אחד, גם מהרבה אבי הבן, אלא שאין נעשים סנדקים שתי פעמים בתוך י"ב חודש לשום ילד, ואחר י"ב חודש נעשה סנדק לאיזה ילד שיהיה.

והברכי יוסף (יו"ד סי' רס"ה סי"ק כ') כתב דבמקומות אחרים לא חיישי כלל לזה.

והגר"ח פלאני זצ"ל בספרו רוח חיים (יו"ד סי' ע"ג) דמנהג העולם וכן הוא פשוט בעירנו אומרי כי אינו נעשה סנדק ב' פעמים בשנה אחת, וכשאינו מאדם אחד נוהגים להיות סנדק מהרבה בני אדם, אך נוהרים שלא יתיה ב' פעמים סנדק מאבי הבן אחד.

אולם **הזבחי צדק** (יו"ד סי' קט"ז סי"ק קכ"ט) ו**כה"ח** (סי' קט"ז סי"ק קפ"ד) הביאו בסתמא דברי **שמירת הנפש** (לכרי"מ אויערבאך זצ"ל - אות קל"ט) דכתב דבוה"ז לא ראה חוששין לזה.

ב. צוואה מ"ח כתב - לא יגלח אדם הראש ולא הזקן ברי"ח, וכן לא ליטול צפרניו ברי"ח.

וכתב **בכנה"ג** (או"ח סי' ר"ס) - ויש נמנעים מלהסתפר ביום שישי שחל ברי"ח, ואומרים שכך נמצא באזהרות רבינו יהודה החסיד. ואני ראיתי באזהרות הנוכר שכתב דברי"ח אסור להסתפר אפי' נפל בשאר הימים. ובקושטנדינאי ע"עא ראיתי שאינם חוששים לזה ומסתפרין אפי' ביום שישי שחל ברי"ח. אבל בתירי"א נהגו שלא להסתפר ביום שחל להיות ברי"ח. וכן נהגתי אני אחרי בואי פה תייראי ע"עא.

(בס"י תל"ג (נהגות ב"י אות ח') כתב - ר"ח אייר שחל ביום ו', ויש נוהגים שלא להסתפר ברי"ח שחל ביום ו' שאומרים כי כן נמצא בצוואות רבינו החסיד, התרתי להסתפר ביום ה' שלפניו, וכן עשיתי מעשה.

[ויעויין עוד בדבריו בשיירי כנה"ג סי' תצ"ג (נהגות ב"י אות ח') דמנהגם בתייראי היה שלא להסתפר ברי"ח אייר כשחל ביום ו', אבל אם חל ביום אחר בשבוע מסתפרין, ואין לו מקום. אבל לנוהגים שלא להסתפר בשום ר"ח באיזה יום שחל ה"ה והוא הטעם אם חל בשאר הימים לא להסתפר ביום שלפניו, וכן עשיתי מעשה, הלכה למעשה עיי"ש].

ובחיז"א (יוסף אומץ סי' ל"ז אות ד') כתב דהגם דמדברי **הרדב"ז** בתשובה סי' תרפ"ז מוכח דלא היה נוהג דבר זה שלא להסתפר ברי"ח, וכן נראה מדברי **מנן בב"י** סי' תצ"ג ומדברי **מהריק"ש** ש' תשובה צ"ח שלא היו זוהרין בזה, שמעתי מאבא מארי ז"ל שראה לרבנים הגאונים מהר"י זאבי ז"ל ומהר"א יצחקי ז"ל שהיו נוהרים. אך לא היו נוהרים שלא ליטול צפרנין ברי"ח שחל בע"ש.

ובס"י מ' כתב - הנה מדברי הרידב"ז ומהריק"ש אתה הראת לדעת שלא היו נוהגים כצוואת רבינו יהודה החסיד ז"ל שלא להסתפר ברי"ח, ומה גם הרדב"ז שכתב שכן נהנו רוב העולם, ש"מ דלא נהגו בצוואת רבינו יהודה החסיד ז"ל כו', ולמאי דאתאן עלה אני בעניי שמעתי דהוה נהגיין רבן קשישאי לזוהר שלא להסתפר ברי"ח לקיים צוואת רי"ח, וכת"ר אם תאוה נפשך לחוש לך הנה מה טוב.

ובספרו **מורה באצבע** (סי' ד' אות קל"ח) כתב - רבינו יהודה החסיד ז"ל צוה שלא להסתפר ברי"ח אפי' חל ביום השישי, וראיתי רבים בתורה שנהגו כצוואתו.

ובבן איש חי (ש"ש פרשת ויקרא סכ"א) אחר שהביא דברי הספר חסידים דאין לקוץ הצפרנים ברי"ח, כתב - מיהו ודאי אם הם ארוכים ועודפים על השרש צריך לקוץ אותם גם ברי"ח. (או"ח סי' כ"ה) **וכן בכה"ח** (א"ח סי' כ"ה) אחר שהביא דברי רבי יהודה החסיד דאין להתגלח ברי"ח

ועיי' **במור וקציעה** (שם) שכת' על **המ"א** דדוקא כשרוצה למנוע מהשתמש ברפואה הוודאית (אף מהסתמית עיי' רופא מומחה, כודאית חשיבא) שהחמיר עיי' מחשש איסור דשבת, אבל אם נמנע מפני שאינו מחזיקה לרפואה בדוקה, אפילו מדעת עצמו בלבד, כי"ש אם מסייעו רופא אי המתנגד לרופא שאומר צריך, אין כופין, וכי"ש אם חושש הוא שמזיקת לו אותה תרופה שסדר לו הרופא האומר צריך, אפי' בחול אין רשאין להכריחו, ק"ו לשבת כו'. רק בחולי ומכה שבגלוי שיש לרופא ידיעה ודאית והכרה ברורה בהם כי' כופים לחולה המסרב במקום סכנה, בכל ענין ואופן שנתנה תורה רשות לרופא לרפאותו, כגון לחתוך בשר חי שבמכה ולהרחיב פיה ולהפסי מורסא ולתבוש שבר, אפי' בטטילת אבר וכו', כל כהי"ג ודאי עושים לו **ומעשים אותו על כרחו** משום הצלת נפש, **ואין משיגחים בו אם הוא אינו רוצה ביסורים, ובחור מות מחיים**, וכל אדם **מוזהר על כך, משום "לא תעמוד על דם רעך"**. ואין הדבר תלוי במות כו' ועושים כל התנן נגד רצונו של החולה, **וכל אדם מוזהר על כך, משום "לא תעמוד על דם רעך"**. ואין הדבר תלוי בדעתו של החולה, ואינו תורן ברשותו לאבד עצמו, עיי'כ. והביאו **הצ"ח** (חיי"ט סי' ב' א.)

ולפי **הפמ"ג** יוצא דהטעם שכופים אותו כי אסור לו להחמיר עי"ע משום "ונשמרתם". ולפי **המט"א** משום "ואך את דמכם וגויו". ו**במיו"ק** מבואר דכל אדם מוזהר להציל ואף לכפות משום "לא תעמוד". אלא די"ל דטעם חובת הכפיה היא משום שהחולה עובר על איסור בזה שמסרב וממילא חל החיוב דלא תעמוד אפי' אם לרצונו, אבל היכן שהחולה לא עובר על איסור בסרבנותו י"ל דתו ליכא דין חובת הצלה בפרט עיי' כפיה.

ז. **מסרב כרי למנוע חיול שבת או שלא לאכול ביוה"כ**

והנה מבואר דאף היכן שנלמד עי"מ שלא לחלל שבת וכדו' מחייבין אותו. וכן מצינו **ברמב"ן** במלחמות ה' (סנהדרין עד:) שכת' שאין שום מדת חסידות לחולה שיש בו סכנה להחמיר על עצמו שלא יחללו עליו שבת או יוה"כ, ואדרבה, המונע עצמו במקום סכנה הרי זה מתחייב בנפשו, שני' ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם. וכן נקט **הרדב"ז** (חיי"ט סי' תמז) שחלילה לחולה להחמיר על עצמו להתענות ביוה"כ, אם הרופאים חוששים שיבוא לידי ספק סכנה עיי' כך, ושהחמיר על עצמו הרי הוא מתחייב בנפשו, כמיי"ש "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרושי", עיי"כ. וכן פסק **המ"ב** (סי' תריח סי"ק ה). ודלא **כהאלף לך שלמה** (אורח"סי שטא) שכתו' שבמקום שיש ספק סכנה מותר לאדם להחמיר עי"ע ולהתענות ביוה"כ, כיון שתענית יוה"כ הוא מדאי, ואם הוא אדם חשוב, ראוי שיחמיר עי"ש, אבל בתנ"ב שהוא מדרבנן אסור להחמיר עי"ע, עיי"כ. ועיי' **באבנז"ל** (חומ"ט סי' קצג).

ה. **מסרב מחמת יסורין ועיונים**

ויש לדון בענין חובת הצלת חולה מסוכן במקום שסובל יסורים קשים באופן כזה שיש סוברים שאינו עובר על "אך את דמכם כויו", עי' בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון תקל"ח, ואף לדעת החולקים הרי ניתן להתפלל עליו שימות כדי שלא יסבול וכמיי"ש **הר"ן** (נדרים) ע"ה על אדיתא שם כ"ל שאין מבקר חולה אין מבקש עליו רחמים ולא שיחיה ולא שימות", פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות כגון שמצאנו החולה בחולי הרבה ואי"ל לו שיחיה כדאמרין **בכתובות** (קד:) דכיון דחזאי אמתיה דרבי דקמצטער אמרה יהי רצון שיכופו העליונים את התחתונים. והובא **בערוה"ש** (יו"ד סי' שלה אות ג).

ועוד דהרי לכאו' בני"א לא מחויב לעבור יסורין גדולים ועיונים עי"מ לחיות, לא מבעיא מי"ע דאינו מחויב אלא עד חומש ויסורים היו יותר מחומש, אלא אף אם נימא דאיכא איסורא בזה, הרי עובר בשב ובש ואל תעשה, ובכהי"ג אי"צ לתת את כל ממונו, וכן מבואר **בראב"ד** הובא **ברשב"א** (בי"ק ט: ד"ה מהא) שבכה"ג אינו חייב שהרי כת' שלא אמרו אלא בל"ת דהוי קום ועשה. וכן נקטו **החוי"י** (ססי' קלט), **הפמ"ג** (אורח"תרנא סי"ק ח) **והג"י מהרש"א** (יו"ד רס"י קנז). ו**בהגהות חת"ס** (סי' תרנז) כת' שאין הדבר תלוי ועשה ול"ת אלא בקום ועבור או שוא"ת. וכן פסק **מהרש"א** (דעת תורה אורח"סי רמז על סעי' ד ד"ה גמיי מייז) אף באיסור בשוא"ת. ואעפ"י **שליב"ש** (סי' שפז) יש להחמיר בלאו שאין בו מעשה. וכן משמע **מהמ"ב** (סי' תרנז סי"ק ט). וכן נקטו **הרע"א** (יו"ד סי' קנז) **והפתי"ש** (יו"ד סי' קנז סי"ק ד וסי' רנב סי"ק ד), אכתי י"ל דיסורין חמירא מיהרג אל יעבור, כמבואר **בכתובות** (נב:), ועיי' בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון רל"ו. ואף אם נימא דיש משום לאו דלא תעמוד אף בגוונא שיש יסורין לחבירו, אכתי י"ל דאין בכהי"ג חובת כפיה דבאופן זה התורה לא חייבה להצילו.

ועיי' **ביומא** (פג:) מי שנפלה עליו מפולת ספק הוא שם ספק אינו שם ספק חי ספק מת ספק נכרי ספק ישראל מפקחין עליו את הגל מצאוהו חי וספק חי ואם מת נייחווהו. ו**הרמב"ם** (שבת פ"ב ה"יח) כת' דמי שנפלה עליו מפולת ספק הוא שם ספק אינו שם מפקחין עליו, מצאוהו חי אע"פ שנתרופץ ואי"א שיבריא מפקחין עליו ומוציאין אותו לחיי אותה שעה. ו**הוא"ה** (שער נט סי' לח) כת' בשם **סמ"ג** (לאוין סג) **וסמ"ק** וז"ל מצאוהו חי אע"פ שנתרופץ מוחו ואינו יכול לחיות כ"א מעט מפקחין עליו ומוציאין אותו לחיי שעה כו'. וכלשון הרמב"ם פסק **השו"ע** (אורח"סי ששט סעי' ג-ד). ו**הבה"ל** (סי' ששט על סעי' ד ד"ה אלא) הביא לשון **האו"ה**.

והקשה **בתפארי"י** (יומא פ"ח מ"ז בועז אות ג) מכאן על הא **דהר"ן** דלעיל דהרי ודאי עיי' שיפרק ממנו המפולת ממשיך כאיבו טפי ואפי"ה שרי. וגי' דפקוח שאני, דבשקשה מעליו האבנים וודאי הקיל לסוריו, וא"י שממשיכים טפי, אפי"ה טוב לו שימות לאט לאט ממה שיתקצר חייו וימות מינה קשה תחת משא האבנים. אבל במעשה דרבי, אדרבה אם לא ההפלה היו היסורין מתגברין והולכין, עיי"כ. ו**השבט הלוי** (נ"ח סי' רגז) כתב דדעת תורה נוטה לזה שאין חיוב פקוי"ג להאריך יסורים וודאי דאין ללמוד מהא דיומא לענינינו ושאר דברים, דהתם מדבר מנפל הבית וצריך עדין להוציאו, אלא דזה כבר ראו דנתרופץ, אבל איך ובמה ובאיזה מקום זה יתברר רק לאחר שיוציאוהו ויבדוק, אבל עדין אינו מבואר לגמרי כשכבר הוציאו וראו דמת לגמרי גזע המח אע"פ שאסור לנגוע בו חי"ו ויש חיוב רציחה בדבר שיהי' חיוב גמור עפה"ת, עיי"כ.

ועיי' **במיו"ק** דלעיל שכת' שבחולי ומכה שבגלוי שיש לרופא ידיעה ודאית והכרה ברורה בהם כו', כופים לחולה המסרב במקום סכנה, כגו"י וטילת אבר וכו', **ואין משיגחים בו אם הוא אינו רוצה ביסורים, ובחור מות מחיים** כו', עיי"כ. אלא די"ל שכונתו כשניתן להצילו ביסורים של זמן קצר לחיי עולם, אבל היכן שהיסורים מתמשכים היכן שיהיה רק חיי שעה י"ל דאין חיוב לרפאותו בעל כרחו. ועל דרך זה י"ל בענין חובה להציל עיי' יסורין קשין כגון החייאה בשוק חשמלי הגורם לפעמים סבל גדול מאוד לחולה באופן שהסיכוי שיחיה הוא קטן או לצורך הצלה של חיי שעה.

ועיי' **באג"מ** (חומ"ט חיי"ט סי' עד אותיות א-ג) שכת', שבאופן שיש לו יסורין ואין ידוע רפואה אף לא להקל מהיסורין, שעל כעין זה ניתא להו לאנשי יותר אף למות מלחיות חיי יסורין כאלו, כדאיתא **בכתובות** (נב:) דדלמא מלקות חמור, אפשר כדמסתבר לכאו' שאין מחייבין לרפאות חולה כזה למות מלחיות חיי יסורין כאלו, אדרבה אם לא ההפלה היו היסורין מתגברין וידע דעת החולה יש לתלות שאין החולה רוצה וליכא החיוב לרפאות. ועיי"ש שלחולה מסוכן שאינו יכול לנשום צריך ליתן לו חמצן אף שהוא באופן שאי"א לרפאותו שהרי הוא להקל מיסוריו דהיסורין ממה שאי"א לנשום הם יסורים גדולים והחמצן מסלקן. ובחולים שאינם יכולין לאכול אם צריכין ליתן להו אוכל דרך הורידין כשהוא מסוכן שהוא להאריך חייו כמו שחן ביסורין כשנדמה לנו שאין לו יסורין ממה שאינו אוכל, פשוט שצריך להאכילו דברים שאין מוזיקין ואין מקלקלין דודאי מחזיקין כחו מעט אף שהחולה בעצמו אינו מרגיש ואין העומדין ומשמשין אותו אין מרגישיין ול"ד כלל לעניני סמי רפואה, והטעם פשוט שהאכילה הוא דבר טבעי שמוכרחין לאכול להחזיק החיות ושכל אדם ואף בעי"ח בעלמא מוכרחין על זה כו', עיי"ש.

ו**המנח"ש** (נ"א סי' צא אות כד) כת' שרבים מתלבטים בשאלה זו של טיפול בחולה גוסס כו', ומסתבר שאם החולה סובל מכאבים ויסורים גדולים או אפי' סבל נפש חזק מאוד, חושבני שאוכל וחמצן לנשימה חייבים ליתן לו גם נגד רצונו, אבל מותר להימנע מתרופות הגורמות סבל לחולה אם החולה דורש את זה. אולם אם החולה ירא שמים ולא נטרפה דעתו רצוי מאוד להסביר לו שיפה שעה אחת בתשובה בעוה"ז מכל חיי העולם הבא, וכדמצינו **בסוטה** (כ:) שזה "זכות" לסבול ז' שנים מאשר למות מיד, עיי"כ.

מסקנא דדינא

א' חייב אדם להתרחק מסכנה דכתיב "ונשמרתם מאד לנפשותיכם", וחובה להציל עצמו מסכנה אפי' במקום איסור דכתיב "וחיי בהם". ובמקום שאינו מתרחק מהסכנה עובר נמי על "אך את דמכם לנפשותיכם אדרושי". ב' חייב אדם להציל את חברו מסכנה משום "לא תעמוד על דם רעך". ואף אם חברו פשע בעצמו חייב להצילו. ג' חולה שאמדוהו שצריך לחלל עליו את השבת או לאכול ביוה"כ על מנת להציל מסכנה והוא אינו רוצה שיתחלל שבת או לאכול ביוה"כ, מחללין שבת ומאכילין אותו ביוה"כ דהרי החולה עובר באופן זה על ונשמרתם מאד לנפשותיכם. ויש חובה להצילו משום לא תעמוד על דם רעך. ד' אם החולה נמנע מלקבל טיפול רפואי מחמת שאין עבור החולי רפואה בדוקה אין כופין אותו, וכי"ש אם יש חשש שתזיק לו. ורק בטיפול בדוק שיש לרופאים ידיעה והכרה ברורה בהם כו', כופים לחולה המסרב במקום סכנה, ואין משיגחים בו אם הוא אינו רוצה ביסורים, וכל אדם מוזהר על כך, משום "לא תעמוד על דם רעך" ה' חולה הסובל מיסורין קשים אין מחייבין לרפאותו כשאינו רוצה בעניני רפואה שמאריכין חייו בחיי יסורין כאלו, ואף בסתמא כשלא שייך לידע דעת החולה יש לתלות שאין החולה רוצה בעניני רפואה. ומיי"מ אוכל וחמצן לנשימה חייבים ליתן לו גם נגד רצונו. א.ה). בדברים כמו אלו לפעמים התהוות של רופאים, אנשי הצלה ושאר בני"א, מובגלות עי"פ חוקי המדינה, ואכמ"ל. ואם החולה ירא שמים ולא נטרפה דעתו רצוי מאוד להסביר לו שיפה שעה אחת בתשובה בעוה"ז מכל חיי העולם הבא.

וכן לא לטול צפריני, כתב דמיי"מ אם הצפרינים גדולים ועודפים על הבשר יש להקל ולקוץ אותם בר"ח שחל בעיי"ש משום דאיסוריהו חמיר.

ג. בצוואה מי"ט כתב - לא יתוך אדם תנור וכיריים שאופין בו להשתמש באותו מקום אלא יניח אותו לתקן שנית, כי סכנה גדולה כל עושה אלה.

ובשו"ת **בית דוד** (יו"ד סי' נ"ו) נשאל אי שרי לנתוך בית תבשיל שיש בו תנור וכיריים לתקנו לבית תלמוד, והשיב דמצינו בראשונים שהיו חוששים לצוואות ר' יהודה החסיד דמצינו בדברי הר"י ירוחם הביאם הביי", אלא דבגד"ד אין לחוש כיון דאין משתמש בהם לצורך עצמו אלא לצורך ת"ת, ועוד שהוא לצורך רבים. ועוד דכיון דצוואה זו לא נתפשטה בעולם, ורוב העולם אין נוהרין בזה אין כאן סכנה, כאמרין בסוף פרק מפנין (שבת קכט:) גבי הקזת דם.

אולם **בשולחן גבוה** (יו"ד סי' קט"ז סי"ק י"ט) כתב דהמעשה היה בבנו של הבית דוד, שהיה לו בן יחיד חכם וסופר, ונתץ תנור וכיריים שהיה לו בבית ובנה לו בית תלמוד תורה שילמוד שם עם התלמידים, ולא היו ימים מועטים שמת במיתה פתאומית. ולכן אין לעשות כהוראה זו ואין לסמוך עי"ז אפי' במקום מצוה. וכן **החיד"א** בספרו יוסף אומץ (סי' ל"ח) כתב דכבר כתב בספרו אהבת דוד דרוש ט"ו דאין ראיותיו של הבית דוד מכריעות ויש להחמיר. והביא משמיה דהר"ר אברהם גאטיניו זצ"ל דהרב בית דוד התייר כן הלכה למעשה ובתוך ל' יום נפטר בעה"ב ההוא ר"ל, ולכן יש להחמיר בני"ד. והיודע מצוואת ר' יהודה החסיד צריך לחוש, ומי שאינו יודע כלל עליו נאמר שומר פתאים ה'.

וכן בשו"ת **נשמת כל חי** (לגר"ח פלאגי זצ"ל - יו"ד סי' מ"ב) כתב דמיי"ש הרב בית דוד דצוואה זו לא נתפשטה בעולם ורוב עולם אין נוהרים בזה, הנה הרב דבר במקומו, הרב כפי מה שמשמעו ואינו בגבוליו הוא דנהרים להחיה מאד בדבר הזה, ומי שלא נהר מסתכן, והוא בדוק ומנוסה, ומי לא יחוש לנפשו בדבר סכנה.

איברא **דבזבחי צדק** (סי' קט"ז אות עי"ח) כתב - ובעירנו רוב בני אדם נוהרים בזה, ויש שאינם חוששים לזה. ושמעתי זאמרים שהאדם בשעה שבונה תנור או כיריים יתנה בתחילה הבנין שיאמר שכל שעה שרוצה ליתוך אותם יכול ליתוך אותם וישתמש במקומם, ויועיל התנאי ולא יהיה עוד סכנה וכן ראיתי לכמה בני אדם שעשו ואלו והצליחו.

אבל בבן איש חי (שי"ש פרשת פינחס סי"ז) סתם וכתב -

וכתוב בצוואות ר' יהודה החסיד לא יתוך תנור וכיריים שאופין בו כדי להשתמש באותו מקום (סמ"ט). עיי"כ. וחזו"נ דאע"פ שהיה במקומו של הזבחי צדק מיי"מ סתם להחמיר בזה. [ויעיין בזה עוד מי"ש בזה בעקרי הד"ט יו"ד סי' י"ד אות ב].

העולה לדינא - יש מצוואות רבי יהודה החסיד

שפשטו אף אצל בני ספרד ונהגו בהם [כגון הצוואה

שלא לסתום חלון או פתח לגמרי (צוואה כ:). והאזהרות

בעניני השידוכים דברים נהגו להקפיד בהם], ויש

מהצוואות שלא נתפשטו ורבים אין נוהרים בהם [כגון

הצוואה שלא יעשה חבירו סנדק לשני בניו (צוואה ל"ח),

והצוואה שלא להתגלח הראש או הזקן בר"ח (צוואה

מ"ח)]. ויש שהמנהג החרוה הוא להיפך הצוואה

[כגון הצוואה שלא לקרות שם לזרע אחר אדם חי

(צוואה ע"ט) דהמנהג אצל רבים מבני ספרד לקרוא לבנם

עי"ש אביהם ואינם אף בעודם חיים ועושים כן

בדווקא משום כיבוד אב ואם].

כתבת ע"י

הרה"ג הרב שמעון פלולי שליט"א

מיו"ק הקהילה החרדית מעלה אדומים

פניני מוסר

עניני חודש אלול

חודש אלול - זמן חיזוק בעבודת ה' - יו"חייב כל אדם על כל פנים להכין את עצמו ליום שיכנס למשפט לפני ה' בראש השנה ל' יום קודם בתשובה ותפלה, ויתן כל רב רק בעבודת ה'. ונתנו רמז לזה, אני לדודי ודודי לי (שיר השירים ג, א). ראשי תיבות אלול.

ולכן ירבה בכל החודש בתשובה ותפלה וצדקה. ונתנו רמז לזה המושאל מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים (אסתר ט, כב) ראשי תיבות אלול, לרמו שבחודש אלול ירבה במתנות לאביונים". (חיי אדם כלל קלח, א)

נערך ע"י מחבר קונטרס

“עבודת חודש אלול וימי הפליחות”

מסדרת עבודת המועדים

✉ **להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל:** amikta@amikta.co.il

להצלת התורם ושמחתו | © שמעתא עמיקתא – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל" 052-767-0503